

6.Kolejová a lodní doprava

Kolejová doprava patří k neodmyslitelným složkám celkového dopravního systému v České republice i ve světě. Radíme k ní vlakovou, tramvajovou dopravu a metro.

Rozdělení vozidel

Hnací vozidlo je ŽKV schopné vyvíjet tažnou sílu na obvodu kol, určené k vozbě vlaků, pro přepravu osob nebo nákladu nebo pro pohyb s jinými ŽKV mimo případy, kdy takový pohyb provádí speciální hnací vozidlo.

Tažené vozidlo je ŽKV, které není konstrukčně uzpůsobeno vyvíjet tažnou sílu.

Speciální vozidlo je ŽKV konstruované pro údržbu, opravy nebo rekonstrukce dráhy, pro kontrolu stavu dráhy, měření, odstraňování následků nehod nebo mimořádných událostí.

Trakce je soubor zařízení a činností souvisejících s poháněním hnacího vozidla, formou pohonu, vyvíjením tažné síly nebo dynamickým brzděním. Podle trakce dělíme HV na:

Elektrická trakce charakterizuje pohon HV, který využívá přeměny elektrické energie z vnějšího zdroje nebo z trakční akumulátorové baterie na energii kinetickou nebo naopak.

Motorová trakce představuje pohon HV, který využívá hlavní spalovací motor pro přeměnu tepelné energie na energii kinetickou.

Rozdělení HV podle účelu a přívodu energie.

Lokomotiva je hnací vozidlo, které je určeno pro pohybování s jinými ŽKV nebo pro přepravu nákladu popř. pro zásobování jiných ŽKV energií.

Elektrická lokomotiva je lokomotiva elektrické trakce závislé vozby.

Elektrická lokomotiva na stejnosměrný proud je elektrická lokomotiva pro stejnosměrnou napěťovou soustavou.

Elektrická lokomotiva na střídavý proud je elektrická lokomotiva pro střídavou napěťovou soustavu.

Dvousystémová elektrická lokomotiva je elektrická lokomotiva pro dvě různé napěťové soustavy.

Vícesystémová elektrická lokomotiva je elektrická lokomotiva pro více než dvě napěťové soustavy. V praxi se používá označení tří-, čtyř –systémová lokomotiva.

Akumulátorová lokomotiva je lokomotiva poháněná energií z trakční baterie.

Motorová lokomotiva je lokomotiva motorové trakce, nezávislé vozby.

Hlavové hnací vozidlo je hnací vozidlo s jednou čelní kabinou strojvedoucího, které je určeno pro vozbu vložených nebo přípojných vozů a je vybaveno pouze pro trakční účely (viz obrázek Obr. U.5).

Hnací vůz je hnací vozidlo, které je vnitřně uspořádané pro přepravu osob nebo nákladu, popřípadě obou současně.

Motorový vůz je hnací vůz, motorové trakce, nezávislé vozby.

Elektrický vůz je hnací vůz elektrické trakce, závislé vozby.

Akumulátorový vůz je hnací vůz, který je poháněn energií z trakční baterie.

Další skupinu hnacích vozidel tvoří jednotky.

Jednotka je v provozu nedělitelná souprava sestavená z lokomotiv nebo hnacích vozů nebo hlavových hnacích vozidel a vložených a řídicích vozů, schopná vyvíjet tažnou sílu na obvodu kol.

Motorová jednotka je jednotka s motorovými vozy nebo hlavovými hnacími vozidly s hlavním spalovacím motorem.

Elektrická jednotka je jednotka s elektrickými vozy nebo hlavovými hnacími vozidly elektrické trakce

Vlak je sestaven z hnacích vozidel a vozidel tažených.

Železniční vůz je tažené vozidlo pro přepravu osob nebo nákladu.

Vůz osobní dopravy je železniční vůz pro přepravu osob, zavazadel, spěšnin, pošty nebo pro poskytování služeb (stravovacích, ubytovacích aj.).

Osobní vůz je vůz osobní dopravy vybavený sedadly, určený pro přepravu osob.

Vložený vůz je osobní vůz umístěný mezi krajními vozy jednotky nebo mezi dvěma hlavovými hnacími vozidly

Přípojný vůz je vůz osobní dopravy určený pro vozbu hnacím vozem nebo hlavovým hnacím vozidlem.

Řídicí vůz je ŽKV bez vlastního pohonu, které je vybaveno technickým zařízením k dálkovému ovládní určených typů hnacích vozidel

Rozměrové parametry železničních kolejových vozidel

délka přes nárazníky – vzdálenost mezi svislými rovinami, které se dotýkají talířů nestlačených nárazníků na opačných koncích vozidla;

délka přes čelníky je vzdálenost mezi svislými rovinami, které se dotýkají čelních nosníků kostry spodku nebo hlavního rámu na opačných koncích vozidla.

Základní rozměry pojezdu vozidla jsou:

rozvor je os dvojkolí bezpodvozkového vozidla;

rozvor podvozku je vzdálenost os krajních dvojkolí v podvozku;

celkový rozvor je vzdálenost os krajních dvojkolí podvozkového vozidla nebo jednotky;

vzdálenost otočných čepů podvozků je vzdálenost svislých os natáčení podvozků vzhledem ke spodku nebo hlavnímu rámu nebo meziměstu;

rozchod kol je vzájemná vzdálenost okolků měřená na poloměru o 10 mm větším, než je poloměr styčné kružnice kola.

Základní rozměry nákladního vozu charakteristické pro ložení nákladu:

ložná délka je podélný rozměr podlahy vozu, na kterou lze umístit náklad;

ložná šířka je příčný rozměr podlahy vozu, na kterou lze umístit náklad;

ložná výška je přípustný výškový rozměr nákladu, který je možné uložit na podlahu nákladního vozu.

Přenos výkonu je část trakčního zařízení hnacího vozidla motorové trakce, která umožňuje měnit a rozvádět energii od hlavního spalovacího motoru po hnací dvojkolí. Podle jeho realizace přenos rozlišujeme:

- **mechanický přenos výkonu** – přenos výkonu, který má převodovku s ozubenými převody, kloubové hřídele a nápravové převodovky;
- **hydraulický přenos výkonu** - přenos výkonu, který obsahuje stroj pro přeměnu tlakové nebo pohybové energie kapaliny na energii mechanickou, dále kloubové hřídele a nápravové převodovky. Podle přeměny energie kapaliny dělíme tento přenos na:

- **hydrostatický přenos výkonu**, realizující přeměnu tlakové energie kapaliny. Zdrojem energie je hydrogenerátor poháněný hlavním spalovacím motorem, energie se přeměňuje pomocí hydromotoru na energii mechanickou.
- **hydrodynamický přenos výkonu**, realizující přeměnu pohybové energie kapaliny dodávané poháněným čerpadlem hydrodynamického stroje na energii mechanickou v turbíně stroje. Podle funkce rozlišujeme hydrodynamickou spojku a hydrodynamický měnič.
- **hydromechanický přenos výkonu** je kombinovaný přenos, které obsahuje hydromechanickou převodovku kombinující hydraulický lopatkový stroj (spojku, měnič) s mechanickou převodovkou, kloubové hřídele a jednu nebo více nápravových převodovek.
- **elektrický přenos výkonu** – přenos výkonu hnacího vozidla motorové trakce pomocí elektrické energie, která se přivádí do trakčních motorů pohánějících hnací nápravy. Podle řešení zdroje elektrické energie poháněného hlavním spalovacím motorem a trakčních motorů rozlišujeme typy elektrického přenosu výkonu:
  - **elektrický přenos stejnosměrný** (označovaný DC-DC) je přenos realizovaný pomocí stejnosměrného napětí a proudu dodávaného trakčním generátorem (trakčním dynamem), které napájí stejnosměrné trakční motory.
  - **elektrický přenos střídavě-stejnosměrný** (AC-DC) je přenos pomocí střídavého napětí a proudu z trakčního alternátoru, které se usměrňují v usměrňovačích a napájejí stejnosměrné trakční motory.
  - **elektrický přenos stejnosměrně-střídavý** (DC-AC) je přenos pomocí stejnosměrného napětí a proudu dodávaného trakčním generátorem (trakčním dynamem), které se v měniči přemění na vícefázové střídavé a napájejí střídavé trakční motory (většinou asynchronní).
  - **elektrický přenos střídavý** (AC-AC) je přenos pomocí střídavého napětí a proudu z trakčního alternátoru, které po změně parametrů v měniči napájejí střídavé trakční motory.

Charakteristické vlastnosti jednotlivých typů přenosů výkonů, jejich použití a vlivy na trakční vlastnosti hnacích vozidel jsou blíže popsány v následujících částech textu.

Trakční motor je točivý elektrický stroj pro pohánění hnacích dvojkolí hnacích vozidel.

Podle uložení rozdělujeme trakční motory na:

- **tlapový trakční motor**, který spočívá částečně na nápravě a částečně na hlavním rámu nebo na rámu podvozku;
- **odpružený trakční motor**, který je upevněn v odpruženém hlavním rámu nebo v rámu podvozku.

Zdrojem prvotního výkonu hnacího vozidla motorové trakce je **hlavní spalovací motor**, který slouží pro primární tepelnou přeměnu chemické energie paliva na energii mechanickou, určenou pro pohon zařízení HV.

Pomocná zařízení jsou za zařízení hnacího vozidla, která nejsou součástí zařízení trakčního popř. dynamické brzdy, jsou však nezbytná pro fungování hnacího vozidla. K nim patří:

- **pomocný spalovací motor** pro pohon pomocných zařízení nebo zdroje elektrické energie;
- **ventilátorové a kompresorové soustrojí**, složená z daných zařízení a jejich hnacího motoru;
- **vytápěcí a chladicí zařízení** prostorů a zařízení HV;
- **topné zařízení** pro vytápění přípojných vozidel nebo napájení jejich topných systémů a ostatních systémů.

Lodní doprava

je doprava plavbou po vodních tocích (zejména řekách), umělých i přírodních jezerech, mořích, oceánech i umělých plavebních kanálech a průplavech, a to na vodní hladině nebo pod hladinou. Také sem zařazujeme plavidla na vzduchovém polštáři, tedy vznášedla pohybující se nad vodní hladinou.

Souhrnný název pro vodní dopravní prostředky a jiné říditelné plovoucí objekty je plavidla. Plavidlem bývá nejčastěji loď, ale je jím například také vor nebo ponorka.

Vodní (lodní) dopravu lze rozdělit na

- námořní a vnitrozemskou (vnitrozemskou se rozumí zejména říční a jezerní) - některá plavidla však mohou mezi řekami a moři přejíždět,
- osobní a nákladní,
- linkovou (pravidelnou) a nepravidelnou (příležitostnou).

Zvláštním druhem dopravy oproti dálkové dopravě nebo podélné říční dopravě jsou přívozy, které slouží k přepravě napříč vodním tokem. Obdobná (zpravidla námořní) doprava na kratší vzdálenosti například přes průliv, přes řeku v jejím ústí nebo na blízký ostrov se nazývá trajekt. Trajektem byla i loď Estonia.

Pokud dochází k dopravě osob nebo nákladů podél pobřeží, nazýváme takovou dopravu příbřežní nebo také kabotážní.

Plavidla dnes bývají většinou poháněna dieselvými motory, které vystřídaly v minulosti hojně používané parní stroje. Jiný způsob pohonu jsou plachty, které se dnes používají ke komerčním účelům už jen v zemích třetího světa, v rozvinutých zemích slouží spíše k rekreačnímu a sportovnímu jachtingu případně k základnímu výcviku námořníků.

Druh lodí: pro přepravu

a) **kusového** nákladu – general cargo – **G** nebo **GC** (zpravidla v obalu nebo bedně příp. kontejnerech nebo investiční celky). Větší část nákladů je uložena v lodních skladištích (holdech), část může být přepravována i na palubě, vše musí být zabezpečeno (upevněno) proti samovolnému pohybu.

b) **hromadného** nákladu – bulk cargo – **B** nebo **BC** (většinou sypký náklad – uhlí, ruda, obilí, minerály apod.)

c) **tekutého** nákladu – tanker – **T** (ropa, nafta a jiné deriváty)

příčemž, jednotlivé náklady lze i kombinovat, ovšem s dopady na využití lodě, které se může zvýšit i snížit

Základní členění námořních plavidel

a) podle účelu:

- obchodní - Merchant Ships (členění na nákladní a osobní)
- speciální - jako jsou plovoucí doky, bagry, jeřáby, vlečná, celní, kabelová, záchranná, sportovní, ledoborce, lodivodská, výzkumná, měřící, majáková atd.
- rybářská - Fishing Vessels
- vojenská - Warships (torpédoborce, bitevní lodě, letadlové lodě, minolovky, křižníky, ponorky atd.)

b) podle způsobu plavby:

- hladinová - lodě
- podhladinová - ponorky, batyskafy

- nekonvenční a kombinovaná (vznášedla - Hovercraft, lodě na vodních křídlech, ...)

c) podle způsobu (zdroje) pohonu:

- parníky
- motorové lodě
- jaderné lodě
- plachetnice
- kombinované

Obchodní lodě lze rozdělit na:

- nákladní - pro suchý náklad nebo pro tekutý náklad (tankery)
- osobní
- smíšené - pro přepravu osob i nákladů